

Simona Goicu-Cealmof

TERMENI REGIONALI ÎN OPERA LUI IOAN SLAVICI

Născut în ținutul podgoriilor arădene, Ioan Slavici a călătorit și prin alte meleaguri ardelenne, fixând în memoria afectivă un spațiu care s-a reflectat mai târziu în opera literară. Există numeroase mărturii ale felului în care Slavici a călătorit și a cunoscut aceste locuri din Ardeal: „Am copilărit în Podgoria Aradului și-n valea Crișului, mi-am făcut studiile secundare la Arad și la Timișoara, mi-am luat diploma de maturitate la Sătmar, am trăit după terminarea studiilor timp îndelungat la Arad, Oradea Mare și la Sibiu, am luat parte la toate mișcările naționale și am călătorit foarte mult printre români mai ales pe jos, arareori călare ori cu căruța, întotdeauna îndelete și oprindu-mă mai aici, mai acolo, ca să mă dumiresc în deplin. Băiat de liceu, îmi petreceam vacanțele cutreierând Banatul, câmpia Țării Ungurești și Valea Crișului Alb până la Brad și până-n vârful Găinei, totdeauna singur-singurel. Tot timpul am făcut lungul drum de la Sătmar la Arad, oprindu-mă în punctele Baia-Mare, Capnic, Strâmbu, Lăpuș, Dej, Gherla, Cluj, Turda, Trăscău, Ofenbaia, Roșia, Brad, Hălmagiu, Buteni și Șiria. Peste câțiva ani am plecat cu căruța din Orșova la Baia-Mare și m-am oprit în punctele Lugoj, Caransebeș, Grădiște sub Rătezatul, Hațeg, Deva, Orăștia, Belgrad și Blaj, unde am trecut cu trenul la Cluj și iar am luat căruța, ca să trec pe la Chioara la Baia-Mare și să mă întorc de acolo peste Sălagiu la Șimleu, în valea Crișului Repede și apoi la Huedin”¹.

Ioan Slavici este, în același timp, un bun cunoscător al graiului natal, fiind considerat cel dintâi mare prozator român care se încumetă să scrie în „limba lui de-acasă” și să promoveze în mod direct orientarea scrisului spre expresia autentic populară de sursă transilvană². În opera sa, în funcție de conținut, de situarea în spațiu și timp a acțiunii, de apartenența socială a personajelor, de mediul în care ele se mișcă, Slavici a făcut apel la ceea ce ne-am deprins să numim *limbă populară*, adică la ansamblul procedeele lingvistice de exprimare mai ales orală, specifice societății rurale, în toate compartimentele limbii (fonetică, morfologie, sintaxă, lexic și frazeologie, formarea cuvintelor), pe care nu le-a reproduș aidoma, ca în vorbirea curentă și cotidiană, ci le-a transfigurat în mod artistic³.

¹ Apud Alexandru Ruja, *Ipostaze critice*, Timișoara, Editura Excelsior, 2001, p. 38–39.

² Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 172.

³ Limba și stilul lui Ioan Slavici au constituit obiectul mai multor studii: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundațiile pentru Literatură și Artă, 1941, p. 452–454; T. Vianu, *Arta prozatorilor români*, București, Editura Contemporană, 1941, p. 119–123;

Elementul popular, omniprezent în opera lui Slavici, asociat celui arhaic, neologic și regional, cu intenții stilistice bine precizate, a constituit obiectul unui amplu studiu al lui Pompiliu Dumitrașcu⁴. În urma unei analize atente a vocabularului, a observat că majoritatea cuvintelor întrebuițate circulă pe o arie care depășește cu mult limitele unei singure provincii, iar pentru localizarea acțiunii povestite sau cu intenții stilistice, Slavici a apelat și la elemente lexicale regionale, fenomen ce apare mai ales în lucrările literare de debut. După venirea sa ca director la ziarul sibian „Tribuna” (1884), regionalismele au fost valorificate cu mai mult spirit de cumpătare, fără a le ocoli atunci când a crezut că îi pot fi utile în context, îndeosebi în operele care oglindesc concret viața satului ardelenesc și în povestiri al căror conținut impune uneori utilizarea elementelor regionale. În acest sens, Pompiliu Dumitrașcu⁵ arată că „astfel de cuvinte nu au o frecvență deosebită în opera de maturitate a scriitorului. Multe dintre ele se pot înțelege fără dificultate, deoarece au o circulație generală în Transilvania, iar unele sunt curente și în graiurile moldovean și bănățean. Alteori, sensul lor se poate defini prin context sau prin explicația ulterioară a scriitorului în cursul povestirii”.

În articolul de față ne-am propus să facem o analiză lingvistică pentru o parte din elementele lexicale regionale folosite de Ioan Slavici, care apar în povești, nuvele și în romanul *Mara*⁶, publicate între anii 1872–1923, indicând sensul/sensurile, contextul în care apar, cu precizarea sursei, și etimologia.

1. Cuvinte moștenite din latină, care în alte zone ale dacoromânei nu sunt cunoscute, au o circulație mai restrânsă sau au fost înlocuite cu alți termeni de diferite origini:

anțerț (var. *anțărț*, ar. *anțărțu*) „acum doi ani” [„cât rod a adunat est timp, cât an și cât *anțerț*”, *Gura satului*, p. 331] < lat. *anno tertio*⁷;

ceteră 1. „vioară”; 2. „instrument cu tablă de armonic triunghiulară sau ovală, cu fundul lat, gâtul lung, cu număr de coarde variind de la 3 la 12 perechi, folosit în Evul Mediu” [„îi păruse că aude așa, din când în când, cimpoi și *ceteră* și fluier”, *Pădureanca*, p. 107] < lat. *cithera* (= *cithara*) „instrument cu patru coarde”⁸;

T. Teaha, *Slavici și problemele limbii noastre*, în „Limba română”, an III (1954), nr. 3, p. 49–59; P. Dumitrașcu, *Observații stilistice privind nuvelele lui Slavici*, în „Steaua”, 1956, nr. 11, p. 73–80; *idem*, *Observații de limbă și stil în nuvelele lui Slavici*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 293–310; I. Breazu, *Prefață* la I. Slavici, *Nuvelele*, vol. I–II, București, E.S.P.L.A., 1958, Biblioteca pentru toți, p. 41–48; Al Philippide, *Slavici și stilul ardelenesc*, în „Adevărul literar și artistic”, an XIV, nr. 782, p. 1.

⁴ *Limba și stilul operei lui Ioan Slavici*, în *Studii de Istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. 2, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 460–480.

⁵ *Op. cit.*, p. 469.

⁶ Exemplele cu citate au fost preluate din Ioan Slavici, *Proză. Povești. Nuvele. Mara*, I–II, București, Editura Cartea Românească, 1979.

⁷ H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 171.

⁸ Potrivit lui H. Mihăescu (*op. cit.*, p. 278), în secolele XVI și XVII cuvântul apare și în scrierile din Moldova și Țara Românească.

curechi „varză”⁹ [„straturi de... *curechi* și fasole”, *Popa Tanda*, p. 229] < **colic(u)lus* (= *cauliculus* < *caulis*, -is) 1. „tulpina plantelor”; 2. (p. ext.) „planta însăși”; 3. (spec.) „varză”¹⁰;

faur „fierar” (ar. *favru*, *favur*) [„a pus un meșter *faur* să-i facă cățărătoare de fier”, *Rodul tainic*, p. 175]¹¹ < lat. *faber*, -*brum*¹²;

june „mire” (ar. *gione* 1. „tânăr”; 2. „curajos”, mgl. *juni* 1. „tânăr” (rar); 2. „puternic”; 3. „mire”)¹³ [„*junele* să vie cu părinții și cu oamenii săi să pețească”, *Gura satului*, p. 333–334]¹⁴ < lat. *juvenis* „tânăr”¹⁵;

neauă „zăpadă” (ar., mgl. *nea*, ir. *ne*) [„când se topește *neaua* pe munți”, *Popa Tanda*, p. 220]¹⁶ < lat. *nivem* „idem”;

păcurar „cioban” (ar., mgl. *picurar*, ir. *picurâr*)¹⁷ [„era un *păcurar* bătrân și o *păcurăriță*”, *Doi feți cu stea în frunte*, p. 67] < lat. *pecorarius* „idem”¹⁸;

vânăt „albastru închis” (ar. *vinīt*, mgl. *vināt*) [„au boit cu *vânăt*”, *La crucea din sat*, p. 252] < lat. *venetus* „idem” (derivat de la numele orașului *Veneția*)¹⁹.

⁹ Ion Gheție (*Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975, p. 185) arată că acest cuvânt e răspândit astăzi în Banat, Transilvania și Moldova, cu excepția părților sudice ale acestor ținuturi. De asemenea, *curechi* a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, p. 166) în graiul românilor din Ungaria, care folosesc și compusul *curechi umplut* „sarmale”, respectiv derivatul *curechiște* „culturi de curechi”.

¹⁰ În celelalte regiuni se folosește cuvântul *varză* (ar. *veardză* (pl.) „verdețuri”, *verdzu* „varză”, mgl. *veardză* „varză”, ir. *verçe* „varză”, *verçe* (pl.) „verde, verdețuri”) < lat. **viridia* (= *viridia*) „verdețuri”. În dialectul dacoromân din sec. XVI–XVII apar formele *veardze*, *verdze*, *verze* cu sensul etimologic „verdețuri” (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 257). În opinia lui Ion Gheție (*op. cit.*, p. 185), nu trebuie să excludem posibilitatea ca restrângerea de sens să se fi petrecut pe teritoriul dacoromânesc, în Muntenia, în acest caz, *curechi* fiind, la un moment dat, general dacoromânesc.

¹¹ În secolul al XVII-lea, cuvântul, generalizat în dacoromână, era întrebuițat ca atare sau însoțit de precizări privind metalul care se prelucra: *faur de aramă*, *faur de fier*; cu timpul, *faur de aramă* a fost înlocuit de sinonimul *căldărar*, iar *faur de fier*, prin *fierar* (< lat. *ferrarius*) (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 270).

¹² *Ibidem*.

¹³ Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 202) în graiul românilor din Ungaria ca variantă a lui *junere* „mire”.

¹⁴ H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 217.

¹⁵ Cuvântul este uzual în dialectele sud-dunărene, în timp ce în dacoromână a fost înlocuit de sinonimul său *tânăr* < lat. **tenerus* (= *tener*) (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 216).

¹⁶ În dacoromână, cuvântul a fost concurat de sinonimele slave *zăpadă* și *omăt*, primul specific Țării Românești devenind și forma literară, al doilea răspândit mai ales în Moldova (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 182).

¹⁷ Ion Gheție (*op. cit.*, p. 191) consideră că *păcurar* s-a menținut în unele graiuri muntenesti din vecinătatea Transilvaniei încă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (fiind consemnat într-un document scris la Rucăr-Argeș în 1674), dacă nu cumva a fost adus de dincolo de munți. Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 224) și în graiul românilor din Ungaria.

¹⁸ În Moldova și Țara Românească, cuvântul a fost concurat de sinonimul său *cioban* de origine turcă, atestat de la mijlocul secolului al XVII-lea (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 266).

¹⁹ H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 228.

2. Împrumuturi din maghiară:

boitar „ajutor de porcar” [„fiecare turmă are câte un păstor și fiecare păstor e ajutat de câte doi–trei băieți, *boitarii*”, *Moara cu noroc*, p. 9]²⁰ < magh. *bojtár* „idem”²¹;

bosoarcă „vrăjitoare care se transformă în animal și ia laptele vacilor” [„la marginea codrului al șaptelea... se află o babă *bosoarcă*”, *Băiet sărac*, p. 98]²² < magh. *boszorkány* „idem”²³;

bundă „blană mare făcută din piei de oaie, întrebuințată de țărani ca îmbrăcăminte de iarnă” [„o *bundă*, adică o blană de miel, lungă până la pământ, albă și împodobită cu flori cusute-n ibrișin”, *Mara*, p. 359] < magh. *bunda* „idem”²⁴;

ciupeli „a jumuli o pasăre de pene”²⁵ [„mai înainte îl *ciupeli* și numai după aceea îl opări cu apă fiartă”, *Florița din codru*, p. 54] < magh. *csupál*²⁶;

*ciurdă*²⁷ „cireadă, turmă de animale (aici de porci)” [„*ciurde* de porci aduse de pe lunci”, *Mara*, p. 358]²⁸ < magh. *csorda* „turmă (de vite)”²⁹;

fedeleș „vas pentru transportul mâncării (băuturii) la câmp” [„un băiat care poartă *fedeleșul* cu apă”, *Pădureanca*, p. 112] < magh. *fedeles* „cu capac”³⁰;

lictariu de prune „marmeladă de prune” [„nouă ciubere de *lictariu de prune*”, *Mara*, p. 340]³¹ < magh. *liktarium* „idem”³²;

²⁰ Cuvântul este înregistrat cu același sens de Teofil Teaha în *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei, 1961, p. 123.

²¹ *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* (EWU), I, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992, s.v. *bojtár*.

²² Dana-Lumița Teleoacă (*Termeni religioși de proveniență maghiară în limba română*, în SCL, 1–2, 2003, p. 171) înregistrează și derivatele *bosorcós* „vrăjit”, *bosorcan* „vrăjitor cu puterea diavolului, strigoii”.

²³ EWU, I, s.v. *boszorkány*.

²⁴ Idem, s.v. *bunda*.

²⁵ Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 157) în graiul românilor din Ungaria cu sensurile: 1. „a jumuli o pasăre”; 2. „a ciupi, a necăji”.

²⁶ Cuvântul *csupál* are o circulație regională, fiind folosit în comitatele Baranya, lângă Pécs, și Nograd, lângă Pásztó cu sensul „a smulge una câte una buruienile”. Cf. și *kicsupáz* „a smulge buruienile, părul” (Gombocz, Melich, *Magyar etimológiai szótár*, I, 1914–1930, Budapest, s.v. *csupál*).

²⁷ Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 166) și în graiul românilor din Ungaria cu sensul „cireadă de vaci”; varianta *ciurhe* înseamnă „turme de porci”.

²⁸ Cuvântul a fost înregistrat de Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 123).

²⁹ EWU, I, s.v. *csorda*.

³⁰ EWU, II, 1992, s.v. *fedél*.

³¹ Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 125) înregistrează varianta *liptár* „magiun” ca provenind din magh. *lekvár*.

³² EWU, IV, 1992, s.v. *liktarium*.

papistaș „catolic” [„*papistașii* sunt un neam de oameni dușmănoși”, *Mara*, p. 294]³³ < magh. *pápista* „idem”³⁴; derivatul *papistășesc* [„asta-i limbă... *papistășească*”, *Budulea Taichii*, p. 373] < *papistaș* + suf. *-esc*;

pup (a ședea *pup*) „a ședea pe vine” [„au petrecut vremea șezând *pup* între straturi”, *Popa Tanda*, p. 229] < magh. *púp* „cocoașă”³⁵;

sămădău „porcar care răspunde material de porcii pe care îi are sub supraveghere, având în subordine alți porcari” [„acest cineva este «*sămădăul*», porcar și el, dar om cu stare”, *Moara cu noroc*, p. 9] < magh. *számadó* „cel care ține socotelile, contabil”³⁶;

ujog „băț lung care are la capăt o cârpă sau un mănunchi de zdrențe, de pănuși cu care se curăță cuptorul de spuză sau se răcește când e prea încins” [„farmecele babelor care te fac să zbori călare pe *ujog*”, *Mara*, p. 351]³⁷ < magh. *azsag* „idem”³⁸.

3. Împrumuturi din germană:

beamter „slujbaș, funcționar” [Anton Huber... prieten bun al tuturor *beamterilor*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Beamte* „idem”³⁹;

grenadir „(în armata austro-ungară) soldat înalt, din prima companie (= unitate de elită) a unui batalion de infanterie” [„înalt ca un *grenadir*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Grenadier* „idem”⁴⁰;

steueramt „percepție, agenție fiscală” [„directorul de la *Steueramt*”, *Mara*, p. 300] < germ. *Steueramt* (sin. actual *Finanzamt*) „idem”⁴¹;

șopron „construcție rudimentară (adesea un simplu acoperiș susținut de stâlpi) care servește mai ales ca adăpost pentru vite, unelte agricole, nutreț” [„un mare *șopron* deschis din toate părțile”, *Mara*, p. 374] < germ. *Schuppen* „idem”⁴²;

³³ Dana-Luminița Teleoacă (*op. cit.*, p. 176) a înregistrat și forma învechită *pipistaș*, respectiv formele regionale *papistraș*, *popistaș*.

³⁴ EWU, V, 1992, s.v. *pápista*.

³⁵ Idem, s.v. *púp*.

³⁶ Francisc Király, *Contacte lingvistice*, Timișoara, Editura Facla, 1990, p. 45, 193.

³⁷ Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 124) înregistrează varianta *ijóg* „șomolog cu care se mătură cuptorul”.

³⁸ EWU, I, s.v. *azsag*.

³⁹ *Dicționarul subdialectului bănățean*, vol. III, BA-BIZUI (red. Maria Purdela Sitaru), Tipografia Universității din Timișoara, 1987, s.v. *beamter*.

⁴⁰ M. Purdela Sitaru și L. Vasiliuță (*Cercetări etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 124-125) nu exclud și etimonul scr. *grenadir*, de aceeași proveniență germană, dacă ținem seama de zona terminologică la care aparține termenul și de aria sa de circulație. La rândul lui, susțin autoarele, germ. *Grenadier* provine dintr-un mai vechi *Grenadierer* (1648), iar acesta are la bază fr. *grenadier*, alături de it. (mai vechi) *grenatiere*. Inițial, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, germ. *Grenadier* a însemnat „(soldat) aruncător de grenade”, apoi s-a generalizat până prin anii '20 ai secolului trecut cu sensul „infanterist”, iar la sfârșitul celui de-al doilea război mondial a fost revigorat ca denumire a unui „infanterist dintr-o unitate de elită”.

⁴¹ Idem, s.v. *Finanzamt*.

⁴² *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch* (Duden), 3, Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich, vollständig überarbeitete Auflage von Jakob Ebner, 1998, s.v. *Schuppen*.

verbonc „mod de recrutare în armata austriacă” [„s-a pornit atât de repede ca să alege la *Verbonc* și să-și pună șapca-n cap”, *Mara*, p. 496] < germ. *Werbung* 1. „înrolare, recrutare”; 2. „stăruință, solicitare”; 3. „pețire”; 4. „reclamă” (< vb. *werben* 1. „a câștiga pe cineva pentru o funcție (militară)”; 2. „a face prozelitism”)⁴³.

4. Împrumuturi din limbile slave (sârbo-croată):

cârpă 1. „bucată de pânză sau de stofă veche folosită de obicei la ștergerea prafului, a vaselor”⁴⁴ [„luă *cârpa* și începu să șteargă cuțitele”, *Mara*, p. 391]; 2. „basma, batic” [„ea-și aruncă-n cap *cârpa*”, *Mara*, p. 435] < v. sl. *karpa*, bulg. *кърпа*, scr. *krpa*⁴⁵;

crâșnic „paracliser” [„Simina, fata *crâșnicului* de la Zimbru”, *Pădureanca*, p. 105] < scr. *kršnik* „creștin”⁴⁶;

loază „om de nimic, secătură, ticălos” [„o *loază* ca tine nu mă oprește pe mine în cale”, *Moara cu noroc*, p. 54] < v. sl. *loza*⁴⁷, scr. *loza*⁴⁸;

lud „prost, nebun”⁴⁹ [„*Ludul* de el, nepățit precum era, nu știa ce grozav fel de oameni sunt tâlharii”, *Ioanea mamei*, p. 93] < scr. *lud*⁵⁰.

5. Creații românești:

cătănie „serviciu militar, militărie” [„lucrul de căpetenie era să scape de *cătănie*”, *Mara*, p. 323] < *cătană* + suf. *-ie*;

căutătoare „oglinză” [„se puse înaintea *căutătoarei*, privi îndelungat și cu drag la fața sa”, *Florița din codru*, p. 50] < *căuta* + suf. *-tor (-toare)*;

coarneș „cu coarne mari” [„acolo sunt cele *coarneșe*”, *Păcală în satul lui*, p. 125] < *corn* + suf. *-eș*;

codoriște „coadă de bici” [„bici de carmajin, cu *codoriștea* de os”, *Moara cu noroc*, p. 11] < *coadă* + *toporiște*;

măturică „mătură mică” [„strângea fărămiturile cu *măturica*”, *Mara*, p. 302] < *mătură* + suf. *-ică*;

muruială „pământ sau lut înmuiat în apă, uneori amestecat cu baligă și paie sau var și nisip cu care se muruiesc pereții” [„Nici muruiala pe *pereții* de lemn n-are înțeles”, *Popa Tanda*, p. 220] < *murui* + suf. *-eală*;

⁴³ Idem, s.v. *Werbung*.

⁴⁴ Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 153) în graiul românilor din Ungaria cu sensurile: 1. „basma”; 2. „batistă” și de Teofil Teaha (*op. cit.*, p. 120) cu sensurile: 1. *cârpă de masă* „față de masă”; 2. *cârpă de cap* „basma”; 3. *cârpă de lână*, *cârpă mare* „broboadă”; 4. *cârpă de bojinar* „batistă”.

⁴⁵ *Dicționarul limbii române* (DA), tomul I, partea II, C, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940, s.v. *cârpă*.

⁴⁶ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet Izdaje Jugoslavensk umjetnosti*, DIO V, KIPAK-LEKEN, y Zagrebu, 1898–1903, s.v. *kršnik*.

⁴⁷ *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX²), ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, s.v. *loază*.

⁴⁸ Mirco Jivcovici, *Mic dicționar sârbo-croat – român*, București, Editura Sport-Turism, 1981, s.v. *loza*.

⁴⁹ Cuvântul a fost înregistrat de Maria Marin și Iulia Mărgărit (*op. cit.*, p. 206) și în graiul românilor din Ungaria cu sensul „nebun”.

⁵⁰ Ion Gheție (*op. cit.*, p. 189) arată că *lud* „prost” circulă în zilele noastre în Transilvania, Banat și Oltenia, cu derivatul *ludișor* „prostuț”.

șerpar „brâu lat din piele (prevăzut cu buzunare) pe care îl poartă țărani” [„Fluierul îl purta Budulea totdeauna în *șerpar*”, *Budulea Taichii*, p. 364] < *șarpe* + suf. *-ar*;

trochiță „troacă mică” [„în umbra unui tei era o *trochiță*”, *Scormon*, p. 241] < *troacă* „covată scurtă și lată, făcută, de obicei, dintr-o singură bucată de lemn” + suf. dim. *-iță*.

Vorbind despre opera lui Ioan Slavici, criticii literari au insistat asupra realismului scrierii sale⁵¹. Pe de o parte, autorul descrie minuțios lumea satului din Câmpia Aradului insistând asupra localizării acestuia, dar și asupra muncilor tradiționale, obiceiurilor și conflictelor dintre oameni. Pe de altă parte, Slavici prezintă lumea târgului cosmopolit unde trăiesc români, maghiari, nemți, sârbi, în care se înfruntă două religii: ortodoxă și catolică. Trăind la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului XX, autorul surprinde, în același timp, relațiile românilor cu autoritățile austro-ungare (administrație, justiție, armată, școală).

Acest realism al scrierii lui Ioan Slavici este redat și la nivelul limbii, prin folosirea unor cuvinte regionale, care se referă la agricultură (*curechi*), creșterea animalelor (*boitar*, *ciurdă*, *păcurar*, *sămădău*), ocupații (*faur*), obiecte din gospodărie (*codoriște*, *fedeleş*, *măturișcă*, *muruială*, *șopron*, *trochiță*, *ujog*), îmbrăcăminte (*bundă*, *cârpă*, *șerpar*), mâncăruri (*lictar de prune*), instrumente muzicale (*ceteră*), biserică (*crâșnic*, *papistaș*), administrație (*beamter*, *steuramt*) și armată (*cătănie*, *grenadir*, *verbonc*). Alte cuvinte desemnează anumite însușiri (*lud*, *vânăt*), credințe populare (*bosoarcă*) și diverse (*anțărț*, *nea*).

Termenii regionali prezentați în lucrarea de față au origini diferite. Astfel am înregistrat 8 cuvinte moștenite din limba latină, specifice zonei sau dispărute din alte regiuni, ceea ce indică un conservatorism lingvistic, la care se adaugă 9 creații românești. Cele 11 împrumuturi maghiare se datorează contactelor directe, la fel și cele 4 împrumuturi slave de tip sârbo-croat, în timp ce împrumuturile germane (5) reflectă o influență a autorităților austro-ungare.

Cei mai mulți termeni regionali apar în stratul narativ (32), unde autorul se distanțează și se obiectivează, și mai puțin în cel dialogat (5), unde eroii încearcă să se autocaracterizeze lingvistic, și provin din vorbirea vie a autorului, fiind prezenți atât în scrierile din tinerețe cât și în cele de maturitate. Chiar dacă procesul de unificare lingvistică poate fi considerat încheiat, în liniile sale mari, înaintea anului 1881, în cercetarea sa privind baza dialectală a românei literare, Ion Gheție⁵² a observat întotdeauna când a fost cazul deosebiri datorate apartenenței regionale a autorilor sau „stilului” literar de care țin operele cercetate. Între aceștia se numără și Ioan Slavici care, spre exemplu, alături de termenul muntenesc *coșciug* a folosit și sinonimul ardelenesc *sicriu*, iar alături de termenul moldovenesc *păpușoi*, sinonimul muntean *porumb*⁵³.

⁵¹ Cornel Ungureanu, *Ioan Slavici. Monografie, antologie comentată, receptare critică*, București, Editura Aula, 2002, p. 110–111.

⁵² *Op. cit.*, p. 575.

⁵³ *Idem*, p. 606.

Unele dintre aceste cuvinte regionale se folosesc și în prezent, fiind consemnate de Teofil Teaha în monografia *Graiul din Valea Crișului Negru* (*boitar, cârpă, ciurdă, ujoj*). De asemenea, cercetătoarele Maria Marin și Iulia Mărgărit au înregistrat câteva cuvinte și în graiul actual al românilor din Ungaria (*cârpă, ciupeli, curechi, lud, păcurar*), ceea ce arată unitatea lingvistică în comunitățile românești aflate, în prezent, dincolo de hotarele țării.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- DA = *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea II, C, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940.
 DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
 Duden = *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*, 3, Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich, vollständig überarbeitete Auflage von Jakob Ebner, 1998.
 EWU = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*, band I–VI, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.

TERMES RÉGIONAUX DANS L'ŒUVRE DE IOAN SLAVICI

(Résumé)

Ioan Slavici est le premier grand écrivain roumain qui écrit dans «la langue de chez soi» et qui promeut directement l'orientation de sa prose vers l'expression authentiquement populaire de source transylvaine. On rencontre dans son œuvre des mots hérités du latin qui dans d'autres zones du dacoroumain ne sont pas connus, qui ont une circulation plus restreinte ou qui ont été remplacés par d'autres termes d'origines différentes (*curechi* < lat. *colic(u)lus*, *faur* < lat. *faber*, *-brum*, *păcurar* < lat. *pecorarius*, etc.) et des emprunts du hongrois (*boitar* < hongr. *bojtár*, *bundă* < hongr. *bunda*, *ciurdă* < hongr. *csorda*, *sămădău* < hongr. *számadá*, etc.), de l'allemand (*beamter* < all. *Beamte*, *șopron* < all. *Schuppen*, *verbonc* < all. *Werbung*, etc.) ou des langues slaves, spécialement du serbo-croate (*cârpă* < a. sl. *karpa*, bulg. *кърпа*, scr. *krpa*, *crâșnic* < scr. *krsnik* «chrétien», *lud* < scr. *lud*). Parmi les créations roumaines nous rappelons: *codoriște* < *coadă* + *toporiște*, *șerpar* < *șarpe* + suff. *-ar*, *trochiță* < *troacă* + suff. *-iță*.

La plupart des termes régionaux apparaissent au niveau narratif (32) et moins au niveau du dialogue des personnages (5) et proviennent de la langue vive de l'auteur.

Quelques-uns de ces termes régionaux sont employés à présent aussi, étant consignés par Teofil Teaha dans la monographie *Graiul din Valea Crișului Negru* (*boitar, cârpă, ciurdă, ujoj*). De même, les chercheurs Maria Marin et Iulia Mărgărit ont enregistré quelques termes dans le patois actuel des Roumains de la Hongrie (*cârpă, ciupeli, curechi, lud, păcurar*), ce qui montre l'unité linguistique dans les communautés roumaines situées, de nos jours, au-dehors des frontières du pays.

Mots-clés: terme régional, mot hérité, emprunt, création roumaine

Universitatea „Tibiscus” Timișoara
 Str. Lascăr Catargiu nr. 4–6